

УДК: 159.9.078

Леонова І.М.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, факультет психології, здобувач

АНАЛІЗ ДИТЯЧО-БАТЬКІВСЬКИХ СТОСУНКІВ ПІДЛІТКІВ ШКОЛИ-ІНТЕРНАТ

У статті проаналізовано результати емпіричного дослідження дитячо-батьківських стосунків школи-інтернат. Виявлено характеристики, які відображають реальну, об'єктивну подвійність батьківської позиції у ставленні до підлітка, та їх зв'язок із суб'єктивним чинником – образом, який створив для себе підліток про це ставлення під впливом усвідомлюваних і неусвідомлюваних чинників

Ключові слова: батьківське виховання, батьківське ставлення, стиль сімейного виховання, персоніфікація, предметний початок, емоційний фактор прийняття-відкидання, поведінковий фактор контроль, суперечливе виховання, домінуюча та потуральна гіперпротекція, підвищена моральна відповідальність, авторитаризм

В статье проанализированы результаты эмпирического исследования детско-родительских отношений учащихся школы-интернат. Выявлены характеристики, которые отражают реальную, объективную двойственность родительской позиции в отношении к подростку и их связь с субъективным фактором – образом, который создал для себя подросток об этих отношениях под влиянием осознаваемых и неосознаваемых факторов

Ключевые слова: родительское воспитание, родительское отношение, стиль семейного воспитания, персонификация, предметное начало, эмоциональный фактор принятие-отвержение, поведенческий фактор контроль, противоречивое воспитание, доминирующая и потворствующая гиперпротекция, повышенная моральная ответственность, авторитаризм

The paper analyzes the results of an empirical study of child-parent relationship boarding schools and public schools. Identified characteristics that reflect the real objective duality with respect to the position of a parent to a teenager and their relationship to the subjective factor - the way that has created for himself a teenager about the relationship under the influence of conscious and unconscious factors

Keywords: parental education, parental attitude, style of upbringing, a personification, a substantive start, emotional factor decision-rejection, behavioral control factor, controversial upbringing, dominant and abetting giperproteksiya, increased moral responsibility, authoritarianism

Актуальність проблеми. Сімейні відносини як одна з найбільш значущих сфер у функціонуванні суспільства, завжди була в центрі уваги дослідників. Ф. Енгельс, М. Вебер, П.А. Сорокін, К. Маркс, пояснювали сім'ю як соціальну структуру, що є першоосновою суспільства. Сім'я – це інститут соціалізації особистості дитини, саме в сім'ї він отримує свій перший досвід взаємодії із соціумом. Дослідники визнають, що виховна функція є одною з головних її призначень, яка відбивається на формуванні особистісних якостей дитини-підлітка, а порушення дитячо-батьківських стосунків веде до формування різних психологічних проблем і комплексів та порушень у соціалізації [1, 2].

Особливості батьківського виховання являють собою єдність трьох основних компонентів – ставлення до дитини, уявлення про неї та засоби впливу: контроль, заохочення, покарання тощо. Складність дитячо-батьківських стосунків, також знаходить своє відображення в тому, що підліток потребує особливої уваги і пошук адекватних методів виховання, де особливе значення набуває проблема застосування заохочення і покарання по відношенню до підлітка.

Актуальність дослідження підтверджується також тим, що в психологічних дослідженнях сім'ї ключовим значенням є проблема міжособистісних відносин між дітьми та батьками в підлітковому віці, тому що саме в цей період перебудовується і структурується вся система внутрішньо сімейних відносин підлітка та його батьків. Це обумовлено не тільки віковими ознаками, але й тими соціальними процесами та умовами, в яких перебуває підліток.

Аналіз джерел. У працях таких вітчизняних науковців, як М. Алексеева, Г. Бевз, В. Васютинський, І. Гоян, Л.І. Божович, Л. С. Виготський, Т. Карабін, З. Кісарчук, І.В. Дубровін, О. Лютак, Л. Міщіха, В. Семиченко, М.І. Лісіна, А.Н. Леонт'єв, В.С. Мухіна, Д. Б. Ельконін, Н. Максимова, Г. Карго, С. Ковальов, В. Дружинін, Л.Божович, В. Титаренко та ін., активно приділялась належна увага питанням присвяченим проблемам дитячо-батьківських відносин, де вони підкреслювали, що розвиток особистості зумовлено ставленням до неї з боку батьків.

Сучасні дослідники, Ковальова С.В., С. Броді, О. Шарган, В. Століна, Л. Шіпіціної, О. Бодальова, Е.Г. Ейдемільера, О. Захарова, Г. Варга, А.Я. Лічко, О. Насонової, А. І. Захаров, М. Боришевського, В. Гарбузова, Т. Говоруна, А. Співаковскої, І. Добрякова та ін., в своїх роботах переконливо представляють залежність психічного розвитку та формування особистості дитини від батьківського ставлення до неї, стилю виховання, батьківської позицій, стратегій і стилів сімейної комунікації взаємодій.

Вітчизняними та зарубіжними науковцями активно приділялась увага питанням відносно стилю відношення до дитини, вважаючи одним з головних факторів, особистісні властивості батьків, які впливають на їх вибір (Адлер А., Варга А.Я., Захаров А. І, Навайтис Г.А., Ейдемільер Е.Г., Юстицкис В. та інші).

Значна кількість вчених в зарубіжній психології стверджували, що особливо велике значення для розвитку дитини має характер взаємин з матір'ю (Дж. Боули, Е. Еріксон, Д. Віннікот, І. Валітова, Е.С. Шефер і Р.К. Белл).

Дослідники М.І. Буянов, Л.А. Регуш, А.М. Прихожан, Н.Н. Толстих, М.Ю Кондратьєв, Н.В. Владимірова, Х. Спаньярд, В.Н. Ослон, показали стан і психічні розлади, що виникають у дитини, що живе в неблагополучній сім'ї, а також учня у школі-інтернат.

Представники психоаналітичного підходу (Е. Берн, Ф. Дольто, З. Фрейд, Е. Фромм, К. Бютнер та інші), гештальтпсихології (В. Келер, К. Левін, К. Коффка і т.д.), гуманістичного спрямування (Т. Гордон, В. Сатір, К. Роджерс, А. Фромм, А. Адлер та ін) і бихевиорального підходу (А. Бандура, Р. Сірс, Б. Скінер) приділяли увагу проблемам взаємовідносин батьків і дітей.

Мета статті: аналіз дитячо-батьківських стосунків підлітків школи-інтернат, а також представлення підлітків про методи виховання, які застосовують їхні батьки.

Виклад основного матеріалу. Дослідження проводилося нами в загальноосвітній школі-інтернат № 23 для дітей малозабезпечених та інших пільгових категорій (м. Київ). До основної групи увійшли батьки (45 осіб) і підлітки школи-інтернат (125 осіб). Така кількість батьків в нашому дослідженні пояснюється великою зайнятістю їх на роботі, від'їздом у відрядження, а також відмовою деяких з них брати участь у дослідженні, пояснюючи свою позицію небажанням обговорювати сімейні питання.

Дослідження дитячо-батьківських стосунків включало два блоки: дослідження батьківського ставлення до підлітків та його особливості, в якому використовувалися наступні методики: батьківське ставлення Г. Варга, В. Століна, «аналіз сімейних взаємин» АСВ, «Типи виховання дітей», PARI «Сімейне життя очима матері» Е. Шеффер і Р. Белла. Ставлення підлітків до батьків ми досліджували за допомогою опитувальника ADOR (підлітки про батьків) [3].

Наше дослідництво батьківського ставлення ґрунтується на двох протилежних полюсах: персоніфікація (прагнення до злитості) і уречевлення (прагнення до індивідуалізації); на двох засадах: особистісному, в якому підліток виступає як самоцінна і цілісна особистість, і предметному, коли підліток стає об'єктом виховання, оцінки, управління, а вважаючи, що у батьківському ставленні до підлітків вбачається подвійність і поляризація, ми охарактеризували ставлення батьків до підлітків за двома чинниками: емоційним (прийняття-відкидання) і поведінковим (автономія-контроль).

Результати дослідження батьківського ставлення за опитувальником Г. Варга, В. Століна представлені у таблиці 1.

Таблиця 1. - Середні значення показників результатів батьківського ставлення батьків підлітків школи-інтернат

Середні значення показників батьків школи-інтернат				
Прийняття-відкидання	Кооперація	Симбіоз	Авторитарна гіперсоціалізація	«Маленький невдаха»
54,84	39,95	76,86	77,56	74,41

Дані таблиці вказують на те, що середні значення показників «кооперація» та «авторитарна гіперсоціалізація» характеризуються високим рівнем даного батьківського відношення. Середні значення показника «симбіоз» знаходиться у нормі, а показник «маленький невдаха» визначається нижче середнього рівня, а «прийняття-відторгнення» має низький рівень показника.

Виходячи з отриманих результатів ми можемо зробити висновок, що батьківське ставлення до підлітків школи-інтернат ґрунтується на приймаюче-авторитарному типі батьківського виховання, де прийняття підлітка супроводжується з вимогами до соціальних успіхів і досягнень при тотальному контролі в цих галузях. Ці показники вказують на змішаний тип батьківського ставлення, а також на те, що батьки здебільшого сконцентровані на контролюванні поведінки підлітка, вимагаючи від нього беззастережної слухняності, тим самим також пригнічують самостійність і автономність підлітка.

Отримані результати за методикою Г. Варга, В. Століна підтверджує кореляційний зв'язок за Пірсоном, а саме, показник прийняття має прямий кореляційний зв'язок із показником кооперація ($p < 0,643$ т $< 0,001$), який вказує на те, що соціально бажаний образ батьків явно взаємозалежний із емоційним фактором прийняття, показник авторитарна гіперсоціалізація негативно корелює із прийняттям ($p < - 0,465$ т $< 0,005$), та кооперацією ($p < - 0,446$ т $< 0,001$), це вказує на поведінковий фактор контроль та емоційний фактор відкидання. Також є негативний зв'язок між показником кооперація та симбіоз ($p < - 0,475$ т $< 0,005$), який вказує на міжособистісну дистанцію в спілкуванні між батьками та підлітками.

Далі ми представимо результати, отримані за опитувальником «Типи виховання дітей» у таблиці 2.

Таблиця 2. - Середні значення показників типів виховання дітей батьками підлітків школи-інтернат

Шкали «Типи виховання дітей»	Середні показники батьків підлітків школи-інтернат
Кумир сім'ї	1,86
Гіперопіка	2,31
Гіпоопіка	0,44
Бездоглядність	1,26
Попелюшка	0,444
Їжакові рукавиці	0,36
Підвищена моральна відповідальність	4,5
Культ хвороби	1,82
Кронпринц	0,77
Суперечливе виховання	0,97
Зміна зразків виховання	0,53

З таблиці видно, що показник «підвищена моральна відповідальність» (4.5) характеризується високим показником у даній таблиці батьківського виховання. А середні показники «їжакові рукавиці» (0.36) та «гіпоопіка» (0.44), мають низькі показники.

Таким чином, надочікування та надвимогливість батьків від підлітків, являються джерелом негармонічного суперечливого типу виховання – підвищена моральна відповідальність з проявом гіперопіки (домінуючої гіперпротекції) з наявністю психологічних проблем батьків, які вони вирішують за рахунок дитини. Також можливо стверджувати, що поведінковий фактор батьківського ставлення – контроль, де чітко проглядається авторитаризм та директивність, що пригнічує самостійність і автономність підлітків. Ці показники також вказують на те, що батьківське ставлення ґрунтується на предметному початку.

Отримані результати за опитувальником «Типи виховання дітей» підтверджує кореляційний зв'язок за Пірсоном, а саме, показник підвищена моральна відповідальність має прямий кореляційний зв'язок із показником суперечливе виховання ($p < 0,418$ $t < 0,005$), зміною зразків виховання ($p < 0,340$ $t < 0,005$) та гіпоопікою ($p < 0,320$ $t < 0,005$), що вказують на непослідовне батьківське виховання із заборонними та дозвільними підходами, а також на нерозуміння батьками власної позиції. Також пряма залежність виявлена між показником гіперопікою та суперечливим вихованням ($p < 0,313$ $t < 0,005$), культом хвороби ($p < 0,311$ $t < 0,005$), що вказують на непослідовну батьківську позицію, де присутня понадопіка та поведінковий фактор – контроль. Негативний кореляційний зв'язок виявлений між показником підвищена моральна відповідальність та кумиром сім'ї ($p < - 0,529$ $t < 0,001$), гіперопікою та гіпоопікою ($p < - 0,419$ $t < 0,005$), бездоглядністю ($p < - 0,388$ $t < 0,005$), це вказує на несумісність типів батьківського виховання.

На наступному етапі ми досліджували досвід батьків у вихованні підлітка і пошук різних порушень цього процесу за допомогою опитувальника «Аналіз сімейних відносин» (АСВ), розробленого Е.Г. Ейдемиллер і В. Юстицкіс. Отримані результати ми розділили на дві частини: 1 – способи виховання дитини; 2 –

причини такого виховання. Результати по першій частині представлені в таблиці 3.

Таблиця 3. - Середні значення показників способів батьківського виховання за опитувальником АСВ

	Середні показники шкал										
	Г+	Г-	У+	У-	Т+	Т-	З+	З-	С+	С-	Н
Батьки підлітків школи-інтернат	5.57	3.48	3.68	1.62	2.2	1.06	1.44	1.4	1.9	1.66	1.93

Аналіз представлений у таблиці даних дає можливість стверджувати, що середні значення показника Г+ (гіперпротекція) (5.57 при максимальному значенні 7), характеризується високим рівнем, що вказує на те, що для батьків головною справою у вихованні є предметне ставлення. Середнє значення Т+ (надмірність вимог-обов'язків) (2.2. при максимальному значенні 4), характеризується показником вище середнього рівня.

Отже, результати дослідження вказують на те, що в основі порушення процесу виховання батьків підлітків школи-інтернат, знаходиться понадопіка (гіперпротекція) та негармонічний тип виховання «підвищена моральна відповідальність» з поведінковим чинником контроль.

Середні значення показників щодо причин порушення процесу виховання надані в таблиці 4.

Таблиця 4. - Середні значення показників способів батьківського виховання за опитувальником АСВ

	Середні значення шкал								
	РБП	ПДЯ	ВН	ФВ	НБП	ПНЯ	ВК	ПЖЯ	ПЧЯ
Батьки підлітків школи-інтернат	3.33	0.13	1.82	2.13	1.97	1.8	2.46	3.13	0.4

У цій таблиці показники шкал РБП (розширення батьківських почуттів) (3.33 при максимальному значенні 6), ВК (винесення конфлікту у сферу виховання) (2.46 при максимальному значенні 4) та ПЖЯ (перевага жіночих якостей) (3.13 при максимальному значенні 4) характеризуються як показники вище середнього рівня. Показники шкал ПДЯ (перевага у підлітка дитячих якостей) (0.13) та ПЧЯ (перевага чоловічих якостей) (0.4), характеризуються як низький рівень значень.

Результати дослідження щодо особистісних проблем батьків підлітків школи-інтернат, які вони вирішують за рахунок дитини, продемонстрували, що до них відноситься, насамперед, порушення подружніх стосунків, їхня конфліктність на ґрунті протилежних поглядів на питання виховання (поєднання потуральної гіперпротекції з відкиданням або з домінуючою гіперпротекцією), також відноситься бажання задовольнити хоча б частину потреб у взаємній винятковій прихильності, які повинні задовольнятися у стосунках подружжя, а також ставлення батьків до підлітка, яке зумовлюється не дійсними особливостями дитини, а рисами, які батьки приписують її статі.

Підводячи висновок по опитувальнику АСВ «Аналіз сімейних відносин», варто зазначити, що із-за порушення подружніх стосунків заснованих на протилежних поглядах на виховання підлітка, та перевага у підлітка жіночих якостей, несвідомо відкидаючи дитину чоловічої статі, батьківське ставлення засновано на суперечливих тенденціях, а саме: потворної та домінуючої

гіперпротекції із підвищеною моральною відповідальністю, що робить виховання нестійким. Ці показники вказують на предметний початок коли підліток стає об'єктом виховання, оцінки, управління, на емоційний фактор – прийняття та відкидання і поведінковий чинник – контроль. Отриманий висновок підтверджує кореляційний зв'язок за Пірсоном, який представлений у таблиці 5.

Таблиця 5. - Якісні показники залежності батьківського ставлення від засобів виховання дітей та причин такого виховання, батьків підлітків школи-інтернат.

	ВК	У+	У-	РБП	ФВ	Т+	З+	ВН	ПНЯ	Г-
Г+	0,83**	0,81**	-0,64**	0,78**	0,72**	0,60**	0,52**	0,35**		-0,57**
Т+	0,46**						0,32*		0,48**	
У+	0,73**		-0,67**	0,64**	0,66**	-0,62**	-0,35*	0,37*	-0,39**	-0,59**
РБП	0,74**	0,64**	-0,54**		0,61**		0,38**			-0,52**
ВК		0,73**			0,54**		0,43**	0,33*	0,49**	-0,58**
Т-	-0,48**			-0,37*						
С+	0,51**	-0,48**								

Значення коефіцієнтів кореляції значущі на рівні $t < 0,001$ **та $T < 0,005$ *.

Крім цього, в нашому дослідженні ми досліджували сімейну роль очима матері за опитувальником «Сімейне життя очима матері» (PARI) Е. Шеффер і Р. Белла. У зв'язку з тим, що методика стосується різних сторін ставлень матері до підлітка і до життя в сім'ї, ми вважали за необхідне описати результати дослідження, розділивши їх на дві частини: 1 – ставлення матері до сімейної ролі; 2 – материнсько-дитячі стосунки, які розділені на три групи: 1 – оптимальний емоційний контакт; 2 – надмірна емоційна дистанція з дитиною, 3 – надмірна концентрація на дитині. Середні значення показників оцінки ролі матері, материнської поведінки та деяких аспектів сімейного життя підлітків школи-інтернату, представлені в таблиці 6.

Таблиця 6. - Середні значення показників ставлення матері до сімейної ролі за опитувальником «Сімейне життя очима матері» (PARI) Е. Шеффера і Р. Белла

Основні показники	Середні значення показників (Т-бали) матерів підлітків школи-інтернат
Залежність від сім'ї	10.288
Відчуття самопожертви	13.68
Сімейні конфлікти	14.31
Понад авторитет батьків	12.00
Незадоволеність роллю господині	12.266
Байдужість чоловіка	11.28
Домінування матері	11.82
Несамостійність матері	15.64

Результати дослідження показують, що всі середні показники знаходяться у межах норми (при максимальному значенні 20). Але показники «несамостійність матері» (15.64), «сімейні конфлікти» (14.31) та «відчуття самопожертви» (13.68) можна характеризувати як прояв даних ознак – вище середнього рівня.

Отже, можна стверджувати, що мати несамостійна, залежна від сім'ї та незадоволена роллю господині. Сімейні конфлікти ґрунтуються на поганій інтегрованості сім'ї, напруженні стосунків між батьками із-за проблем домінування у сім'ї та суперечливими поглядами на виховання підлітка. При цьому дитина

стає центром батьківських конфліктів. Материнське нереалізоване очікування від чоловіка переноситься на підлітка, який концентрує на собі емоційне напруження батьків. Для того, щоб зберегти свій вплив на дитину, мати приймає роль самопожертви та через неї домінує над чоловіком та підлітком.

Такі показники як почуття самопожертви, залежність від сім'ї, сімейні конфлікти говорять про авторитарність у вихованні, а у комбінації з незадоволеністю роллю господині - про гіперопіку.

Середні значення показників материнсько-підліткових стосунків у обох групах представлені в таблиці 7.

Результати дослідження вказують, що середні значення показника «вербалізація» (17.57) характеризується високим рівнем, а показник «прагнення прискорити розвиток дитини» (7.86) низьким рівнем прояву даної ознаки. Всі останні шкали знаходяться у межах норми, але показники «побоювання образити» (14.77), «придушення волі» (13.88), «партнерські відносини» (13.35), можливо віднести до показників вище середнього рівня.

Таблиця 7. - Середні значення показників ставлення матерів до підлітків за опитувальником «Сімейне життя очима матері» (PARI) Е. Шеффера і Р. Белла

Групи	Загальні ознаки	Середні значення показників матерів підлітків школи-інтернат
1.	Вербалізація	17.57
	Партнерські відносини	13.35
	Розвиток активності дитини	12.73
	Рівняння відносин	12.33
2.	Дратівливість	11.68
	Зайва строгість	10.08
	Ухилення від контакту з дитиною	10.50
3.	Надмірна турбота	11.75
	Придушення волі	13.88
	Побоювання образити, створення безпеки	14.77
	Виняток позасімейних впливів	12.15
	Придушення агресивності	9.80
	Придушення сексуальності	10.93
	Надзвичайне втручання у світ дитини	11.66
	Прагнення прискорити розвиток дитини	7.86

Таким чином, материнське ставлення до підлітків школи-інтернат засноване на домінуючій позиції, емоційному факторі – прийняття, поведінковому чиннику контроль, її ставлення до підлітка засновано на персоніфікації і предметному початку. Отже, можна стверджувати, що у матерів підлітків із школи-інтернат по відношенню до підлітка існує як оптимальний емоційний контакт (прийняття підлітка), так і надмірна концентрація на дитині – гіперопіка (домінуюча гіперпротекція) та авторитаризм.

Підводячи підсумок дослідження за опитувальником «Сімейне життя очима матері» (PARI) Е. Шеффера і Р. Белла, важливо відзначити, що материнське ставлення до підлітків школи-інтернат засноване на домінуючій позиції матері, в якій простежується змішаний тип виховання: гіперопіка (домінуюча гіперпротекція) і авторитарність. Материнське ставлення до дитини супроводжує емоційний фактор – прийняття, поведінковий фактор – контроль, персоніфікація

(бажання до злиття) та предметний початок, де підліток стає об'єктом виховання, оцінки тощо. Наш висновок підтверджує зроблений нами кореляційний аналіз за Пірсоном, який представлений у таблиці 8.

Таблиця 8. - Якісні показники, що віддзеркалюють взаємозв'язок відношення матерів до сімейної ролі та відношення матерів до підлітків учнів школи-інтернат.

	Відчуття самопожер тви	Сімейні конфлікт и	Придушен ня волі
Придушення волі	0,84**	0,59**	
Роздратованість	0,75**	0,56**	
Побоювання образити	0,62**	0,40**	
Придушення сексуальності	0,56**		
Надмірна турбота	0,53**		
Придушення агресивності	0,42**		
Виняток позасімейних впливів		0,56**	
Зайва строгість		0,43**	
Залежність від сім'ї			
Понад авторитет батьків			0,80**
Доминирование матери			0,75**
Байдужість чоловіка			0,63**
Незадоволення роллю господині			0,61**
Рівняння відносин	-0,65**		

Значення коефіцієнтів кореляції значущі на рівні $t < 0,001^{**}$ та $T < 0,005^*$.

Підводячи підсумок дослідження батьківського ставлення до підлітків школи-інтернат та особливостей виховання, можна стверджувати, що всі методики вказали на нестійкий суперечливий стиль виховання, де гіперпротекція (домінуюча і потуральна) поєднується з тотальним контролем, підвищеною моральною відповідальністю та авторитаризмом. Емоційний чинник батьків підлітків школи-інтернат – прийняття та епізодичне відкидання, який виявляється в одного з батьків, на що вказують шкали ВК і ПЖК. Важливо відзначити, що батьківське виховання ґрунтується на предметному початку, який супроводжує поведінковий фактор – контроль, а чинник персоніфікація спостерігається тільки у матерів підлітків із школи-інтернат.

Таблиця 9. - Середні значення показників ставлення підлітків школи-інтернат до батьків за опитувальником ADOR (підлітки про батьків)

Загальні показники	Середні показники підлітків школи-інтернат
Позитивний інтерес (матір)	3.05
Позитивний інтерес (батько)	2.92
Директивність (матір)	2.08
Директивність (батько)	2.65
Ворожість (матір)	2.43
Ворожість (батько)	2.76
Автономність (матір)	3.11
Автономність (батько)	2.63
Непослідовність (матір)	2.87
Непослідовність (батько)	3.22

Далі ми представимо результати дослідження ставлення підлітків школи-інтернат до батьків. Результати дослідження представлені в таблиці 9.

Результати дослідження показали, що показники «непослідовність батька» – NED (3.22), «автономність матір» – AUT (3.11) та «позитивний інтерес матір» – POZ (3.05), характеризуються вище середнього рівня показниками при максимальному значенні «5».

Таким чином, результати дослідження показали, що змістом образу ставлення батьків у підлітків із школи-інтернат є суперечливе ставлення обох батьків до них. Це вказує на нестійкий стиль виховання, за якого потуральна гіперпротекція змінюється домінуючою в поєднанні з контролем і авторитаризмом. Емоційний чинник також вказує на зміну батьківської позиції від прийняття підлітка до емоційного відкидання, що також вказує на нестійкий стиль виховання. Ці підсумки підтверджує зроблений нами кореляційний аналіз за Пірсоном, який представлений у таблиці 10.

Таблиця 10. - Якісні показники відношення підлітків школи-інтернат до батьків та їх образ, який вони створили про ці стосунки і виховну позицію батьків.

	NED(батько) (непослідовність)	POZ(матір) (позитивний інтерес)
POZ (матір) (позитивний інтерес)	0,34*	
DIR (батько) (директивність)	0,23**	
NED (матір) (непослідовність)		0,51**
POZ (батько) (позитивний інтерес)	-0,29*	0,35*
AUT (батько) (автономність)		0,33*
DIR(матір) (директивність)		0,28**
HOS(матір) (ворожість)		-0,40**
AUT(матір) (автономність)		-0,34*

Значення коефіцієнтів кореляції значущі на рівні $t < 0,001^{**}$ та $T < 0,005^*$

Висновки. Виявлені кореляційні зв'язки вказують на те, що непослідовність батька підлітки школи-інтернат сприймають з недовірою та директивним відношенням до них у формі тенденції до лідерства, шляхом завоювання авторитета, який ґрунтується на домінантному стилі спілкування з наявністю жорстокості та авторитарності по відношенню до підлітків. Мати сприймається підлітком також непослідовною, залежною від нього з емоційним фактором прийняття, понад опікою із обмеженням самостійності та контролем, вважаючи підлітка малим і залежним від неї.

Важливо відзначити, що об'єктивний чинник – дійсні ставлення і виховна позиція батьків збігаються з суб'єктивним чинником підлітків із школи-інтернат.

Перспективи подальших досліджень. Факт того, що батьківське ставлення впливає на міжособистісні стосунки з дітьми-підлітками, зумовлює необхідність подальших досліджень, спрямованих на виявлення, як батьківське ставлення впливає на особистісні особливості підлітків, а також на розробку спеціальної диференційної корекційної та психореабілітаційної програм для роботи з батьками та підлітками школи-інтернату, спрямованих на подолання труднощів у міжособистісних стосунках.

Література

1. Андреева Г.М. Социальная психология. Учеб. для вузов. – М.: Аспект-Пресс, 2000. – 373 с.
2. Майерс Д. Социальная психология. – 7-е изд. – СПб.: Питер, 2004. – 794 с.: ил. – (Серия «Мастера психологии»)

УДК 159.9.072/23:316.75

Романюк Л.В.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, факультет психології, кандидат психологічних наук, доцент, докторант

ЕМПІРИЧНІ ЕФЕКТИ У СТАНОВЛЕННІ ЦІННОСТЕЙ: З АНАЛІЗУ ЗАХІДНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У статті аналізуються цінності з точки зору західних досліджень, їх особливості, ефекти у динамічній і взаємодіючій системі особистості. Зроблено спробу виявити їх значущість у вирішенні психологічних, соціальних і екологічних питань

Ключові слова: цінності, становлення цінностей, мотиви, структура цінностей, внутрішні цінності, зовнішні цінності

В данной статье анализируются ценности личности с позиций западных исследований, а также их особенности, эффекты в динамической системе личности. Сделана попытка выяснить их значимость в решении психологических, социальных и экологических вопросов.

Ключевые слова: ценности, становление ценностей, мотивы, структура ценностей, внутренние ценности, внешние ценности

In given article values of the personality, and also their features, effects, functions in dynamic system of the person are analyzed from positions of the western researches. Attempt to find out their importance in the decision psychological, social and ecological problems is made

Keywords: values, formation of values, motives, structure of values, internal values, external values

Актуальність. У більшості західних досліджень цінності представляються переважно керівними принципами широкого спектру мотивів, що впливають на ставлення, погляди і дії людей. На думки і дії людей також впливають минулий досвід, культурні та соціальні норми, а цінності являють собою потужну керівну силу, формуючи відносно і поведінку протягом життя. Вони, як було показано Ш.Шварцем [39, 307-319], впливають на політичні переконання, готовність брати участь у політичній діяльності, вибір кар'єри, ставлення до екології, кількість грошей, які можна витратити, а також на відчуття особистого благополуччя.

Метою статті є розгляд цінностей, їх особливостей, ефектів і функції у динамічній і взаємодіючій системі особистості та виявлення їх значущості у вирішенні психологічних, соціальних і екологічних питань.

Після десятиліть і сотень крос-культурних досліджень психологи виявили ряд людських цінностей, що постійно зустрічаються у всіх людей [37; 30]. Уже перші дослідники людської мотивації відкрили дивовижну послідовність того, що люди визначили цінним у житті. Цей висновок підтвердився після багаторазового тестування у багатьох країнах і культурах, що дозволило дослідникам скласти список з цінностей, які неодноразово зустрічаються [37, р. 1-65]. Цінності виявилися не випадковими, а пов'язаними одна з одною, а деякі з них – пріоритетними [37, р. 1-65]. Дослідження відображають ціннісні відношення відповідно наступним чином: універсалізм (рівність, мир, єдність з природою,